

у сваю чаргу прыводзіць «па-першае, да немагчымасці псіхалагічнай калізіі, па-другое, да прыярытэту калізіі экзістэнцыяльнай, існуючай у межах “замаруджанай” сітуацыі з прадвызначаным трагічным вынікам» [5, с. 232].

Такім чынам, эксперыментальная драматургія ў беларускай мастацкай прасторы – з’ява хоць і заканамерная, але дастаткова стракатая, дзе кожны пісьменнік вырашае для сябе, у якой ступені будзе праяўлены эксперыментальны досвед. Апошні можа выявіцца ў перакліччы з іншымі мастацкім творамі (“Адыход Галадара” С. Кавалёў), у пошуку новых магчымасцей сцэнічнага ўвасаблення з паяднаннем ў межах пастаноўкі розных відаў мастацтва (“Сны аднаго дыялогу” Г. Ціханава) ці засяродзіцца на даследаванні магчымасцей формы твора (“Карлікі” В. Морт). Сярод агульных характарыстык можна адзначыць выхад на авансцэну адметнага тыпа героя – асобы з дэфармаванай чалавечай прыродай (персанажы з дэвіянтнымі паводзінамі – агрэсія ў Фізука з п’есы “Штангай па назе...” В. Жыбуля; ці людзі з псіхасаматычнымі хваробамі – Стэфанія з “Фрагментаў сноў” Г. Ціханавай); прыярытэт экзістэнцыяльнай калізіі; умоўнасць хранатопу, які часта спецыяльна дээстэтызуецца; узмацненне лірычнага пачатаку.

Спіс выкарыстанай літаратуры

- 1 Заика, В. И. Интертекстуальность как свойство художественной модели / В. И. Заика, Г. Н. Гиржева // Русская историческая филология: проблемы и перспективы. – Петрозаводск, 2001. – С. 178–186.
- 2 Кавалёў, С. Вяртанне Галадара / С. Кавалёў // Дзеяслоў. – 2010. – № 2. – С. 215–237.
- 3 Кавалёў, С. Няздзейснены праект пакалення. Драматургія “Бум-Бам-Літа” / С. Кавалёў // Дзеяслоў. – 2010. – № 7. – С. 304–311.
- 4 Кавалёў, С. Пасля гісторыі, або практыкаванні ў свабодзе / С. Кавалёў // Сёстры Псіхеі : п’есы. – Мінск, 2011. – С. 3–13.
- 5 Лепішава, А. Пакаленне “нетутэйшых”. Беларуская эксперыментальная драматургія канца ХХ – пачатку ХХІ стагоддзя / А. Лепішава // Дзеяслоў. – 2019. – № 4. – С. 227–237.
- 6 Набытовіч, І. Мальфар беларускай драматургіі. Агляд творчасці Сяргея Кавалёва / І. Набытовіч // Дзеяслоў. – 2013. – № 3. – С. 282–293.
- 7 Ціханава, Г. Фрагменты сноў / Г. Ціханава // Фільтры сноў. – Мінск, 2003. – 123 с.

The article is dedicated to the review of the drama works written in the Belarusian language at the cusp of the XXth and XXIst centuries, that to a certain extent deal with the experiment on form and content. The author reveals the fundamental vectors of development for the experimental drama, analyzes the verbatim technique and the phenomenon of intertextuality, gives a brief description of experimental plays.

УДК 930.85(476):929*Ф.Скарына

А. І. КАПЫЛОВА

в. Мяжа, ДУА “Межанская дзіцячы сад-сярэдня школа
імя А. Я. Казлова”

АСВЕТНІЦКАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ

У артыкуле разглядаецца асветніцкая дзейнасць Францыска Скарыны, поля выдання кніг на роднай мове дзеля навучання “людз паспалітага”, падкрэсліваюцца спосабы выхавання нацыянальнай інтэлігенцыі, якая на ведах і інтэлекце стаяла б упоравень з заходнееўрапейскімі дзеячамі навукі і мастацтва.

Скарына першым з еўрапейскіх друкароў вызнаў новую, рэнесансную грамадскую свядомасць. Аналіз яго прадмоў і пасляслоўляў характарызуе яго як чалавека смелага, прадпрымальнага, неспакойнага. Усюды Скарына выступаў як моцны аўтарытэт, які шмат ведае, таму і робіць. Ён навучае ўсяму, што лічыць патрэбным, абапіраючыся на навуку. Ён з гонарам гаварыў пра сваё паходжанне – “з слаўнага града Полацка”, горда называў сябе “доктарам Францыскам Скарынай” і змяшчаў у падрыхтаваных кнігах свой партрэт, хаця ўсе ранейшыя выданні былі ўвогуле ананімныя. Усё гэта вельмі ў духу рэнесанснага гуманізма з яго культам асобы.

Пра асветніцкую, перакладчыцкую дзейнасць Скарыны шырока вядома. На Беларусі яшчэ да Скарыны, акрамя летапісаў і розных юрыдычных дакументаў, амаль уся літаратура была пераважна перакладной. Аднак пра тое, што Скарына – сапраўдны пісьменнік, сведчаць яго прадмовы і пасляслоўі да кніг Старога Запавету [1].

Усяго ў пражскіх выданнях Скарыны змешчана 25 прадмоў, а ў адным толькі віленскім Апостале – 22. Амаль столькі ж налічваецца і пасляслоўяў. Вельмі сціслыя і дзелавыя, яны знаёмяць чытачоў з выхаднымі дадзенымі кнігі. У адрозненне ад пасляслоўяў прадмовы Скарыны – арыгінальныя творы беларускай публіцыстыкі. Гэта звернутыя да простага, малаадукаванага чытача шчырыя, пранікнёныя словы мудрага настаўніка, у якіх ён цяпіва, старанна і зацікаўлена тлумачыць змест, вобразы, ідэю таго ці іншага біблейскага твора, міфа, імкнучыся максімальна аблегчыць засваенне даволі нялёгкага матэрыялу.

Характэрная асаблівасць скарынаўскіх прадмоў – прастата, даходлівасць, лаканізм, насычанасць багатай інфармацыяй, звесткамі па гісторыі, географіі, культуры, філасофіі. Пры гэтым аўтар будзе прадмовы не трафарэтна, а даволі разнастайна паводле кампазіцыі і выкладу.

Найчасцей свае прадмовы Скарына пачынаў з тлумачэння назвы кнігі, далей сцісла выкладаў яе змест, знаёміў з аўтарам твора, з гісторыяй яго ўзнікнення, а пасля даваў аналіз зместу, асветніцка-выхаваўчае значэнне кнігі. Бывала і так, што спачатку Скарына выкладаў перадгісторыю тых падзей, пра якія расказвалася ў той ці іншай кнізе Старога Запавету. Асобныя прадмовы насычаны ўласнымі разважанымі аўтара, наведанымі зместам твора [2].

Прадмовы напісаны багатай мовай: у іх сустракаецца мноства народных выслоўяў, біблейскіх афарызмаў, выказванняў першадрукара, якія таксама сталі крылатымі.

Асобныя прадмовы вельмі цікавыя сваімі вершаванымі ўстаўкамі, якія можна лічыць першымі вопытамі кніжнага вершаскладання на ўсходнеславянскіх землях, напрыклад, вершаваны эпиграф да “Кнігі Іова”: “Богу в троици единому ко чти и ко славе, Матери его пречистой Марии к похвале. Всем небесным силам и святым его к веселию, Людем посполитым к доброму научению”. Верш выдатны тым, што ў ім выразна праглядаюцца элементы сілабатанізму.

Асабліва вылучаецца прадмова Скарыны да Псалтыра – сваёй узнёсласцю, эмацыянальнасцю, мастацкай выразнасцю. Месцамі яна гучыць як паэзія ў прозе: “Псалом ест щит против бесовским ношным мечтаниям и страхом, покой денным суетам и роботам, защититель младых и радость старым, потеха и песня, женам набожьных молитва и красота, детям малым початок всякое доброе науки, dorosлым помножение в науце, мужем модное утверждение”.

У шырока вядомай прадмове да кнігі “Юдзіф” беларускі асветнік выяўляе свае патрыятычныя пачуцці: “Понеже от прирожения звери, ходящие в пустыни, знают ямы своя; птицы, летающие по въздуху, ведают гнезда своя; рыбы, плывающие по морю и в реках, чувють виры своя; пчелы и тым подобныя боронять ульев своих, — тако ж и люде, и где зродилися и ускормлены суть по Боже, к тому месту великую ласку имають».

У віленскай друкарні Скарына каля 1522 года выдаў друкаваную кнігу ва Усходняй Еўропе. Тытульны аркуш гэтага выдання невядомы, таму і пра яго назву даводзіцца казаць даволі ўмоўна. У прадмове (пасляслоўі) да кнігі сярод іншага дадзены пералік твораў, якія “ў гэтай малой падарожнай кніжыцы па чарзе каротка выкладзены”. На гэтай падставе даследчыкі і назвалі яе “Малой падарожнай кніжкай”.

Пашыраная сёння назва гэтай кнігі сведчыць, што яна прызначалася найперш для зручнага выкарыстання не столькі для царкоўных патрэб, колькі для хатняга чытання і пад час падарожжаў.

Гэтым жа мэтам адпавядае малы фармат выдання – удвая меншы, чым мелі пражскія выпускі Бібліі Скарыны – у восьмую долю аркуша.

“Малая падарожная кніжка” аздоблена некалькімі гравюрамі новага тыпу, не падобнымі да тых, што выкарыстоўваліся Скарынам у пражскіх выданнях. З улікам адсутнасці ў Вялікім княстве літоўскім прафесійных мастакоў-гравёраў можна дапусціць, што гравіравальныя дошкі, як і шрыфты, беларускі першадрукар прывёз з Прагі. Адначасова ў новым выданні Скарыны бачны многія рысы яго папярэдніх пражскіх выданняў, што таксама сведчыць пра тое, што ён перавёз у Вільню разам з асабістымі рэчамі і некаторыя друкарскія матэрыялы.

Тэксты ў “Малой падарожнай кніжцы” прадстаўлены на царкоўнаславянскай мове ў беларускай рэдакцыі і маюць духоўны характар. У яе ўключаны і паэтычныя творы, што дазваляе лічыць Францыска Скарыну першым беларускім паэтам, а яго творы – сусветным здабыткам. Скарына першым з усходнеславянскіх друкароў пачаў выкарыстоўваць тыпульныя аркушы – у “Малой падарожнай кніжцы” іх пяць. Дзякуючы Скарыне, беларуская друкаваная кніга ад самага першага выдання вызначалася высокім мастацкім і паліграфічным узроўнем. “Малая падарожная кніжка” складаецца з 22 частак, якія сабраны разам у адзін пераплёт. Яны ўпрыгожаны ўнікальнымі гравюрамі, застаўкамі і ініцыяламі [3].

У большасці кніг захаваліся арыгінальныя прадмовы і пасляслоўі, напісаныя самім Францыскам Скарынам.

Дзякуючы ўдакладненай даце, Францыск Скарына абгрунтавана лічыцца не толькі першым беларускім, літоўскім і ўсходнеславянскім друкаром, але і першым друкаром у Вялікім Княстве Літоўскім і заснавальнікам першай друкарні на тэрыторыі Усходняй Еўропы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Бельскі, А. І. Беларуская літаратура: XI – XX стагоддзі : дапам. для шк., ліцэяў, гімназій, ВНУ / А. І. Бельскі, У. Г. Кароткі, П. І. Навуменка. – 2-е выд. – Мінск, 2001. – 400 с.

2 Верціхоўская, В. У. Вывучэнне творчасці Францыска Скарыны ў школе : дапам. настаўнікаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання / В. У. Верціхоўская. — Мінск : Аверсэв, 2006. — 140 с.

3 Паноў, С. В. Матэрыялы па гісторыі Беларусі: 46 тэм для вывучэння / С. В. Паноў, М. С. Сташкевіч, Л. Я. Галечанка. – 6-е выд. – Мінск : Аверсэв, 2005. – 415 с.

The article discusses the educational activities of Francysk Skaryna, the field of publishing books in the native language for the education of the "common people", highlights the ways of educating the national intelligentsia, which in knowledge and intelligence would not be inferior to Western European scientists and artists.

УДК 378.661-057.875(476.2)

Т. А. КАРНІЕЎСКАЯ

г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
медыцынскі ўніверсітэт”

НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ГОМЕЛЬСКАГА АНТРАПАНІМІКОНА ДРУГОЙ ПАЛОВЫ XX СТАГОДДЗЯ

У артыкуле выяўляюцца адметнасці мужчынскай і жаночай частак гомельскага антрапанімікону другой паловы XX стагоддзя. Матэрыял сістэматызуецца па дзесяцігоддзях, па кожным перыядзе падаюцца вынікі колькасных падлікаў з указаннем прыкладаў. Сцвярджаецца думка аб тым, што для іменаслова разглядаемага перыяду характэрны працэс інтэрнацыяналізацыі.